

Italské barokní veduty v mobiliárním fondu státního zámku Buchlovice

Zuzana MACUROVÁ; Zdeňka MÍCHALOVÁ

ANOTACE: Článek prezentuje soubor italských barokních vedut, které představují podstatnou část grafické sbírky uložené v mobiliárním fondu státního zámku Buchlovice. Sbírkou vznikla činností několika členů hraběcího rodu Berchtoldů, přičemž nejvýznamnější akvizice časově spadají do druhé poloviny 19. a na počátek 20. století.

Grafická sbírka uložená na zámku v Buchlovicích náleží svým rozsahem k nejpočetnějším intaktně dochovaným grafickým konvolutům vzniklým sběratelskou aktivitou šlechtického rodu.¹ Hraběcí rodina Berchtoldů shromáždila během sto padesáti let na šest a půl tisíce grafických děl. Rozsáhlý, časově, geograficky i tematicky různorodý soubor se dodnes nachází v grafickém kabinetu buchlovického zámku, v místnosti, jež byla pro uložení sbírky vybrána a upravena na počátku 20. století Leopoldem II. Berchtoldem.

Berchtoldovská sbírka vznikala postupně, na jejím budování se podílelo několik generací rodu vlastnického buchlovského panství.² Ludmila Jůzová, badatelka zpracovávající evidenci buchlovického grafického fondu v 70. letech 20. století a autorka prvního a de facto jediného textu mapujícího jeho složení a historii, klade získání převážně částí děl do druhé poloviny 19. století a do prvních let století následujícího.³ Lze však předpokládat, že nejstarší akvizice jsou spojeny ještě se jmény předchozích majitelů – Petřvaldských z Petřvaldu. Právě za Petřvaldských, na počátku 18. století, byl buchlovický zámek vystavěn.⁴ Stavebník zámku Jan Dětřich (1658–1734) nehrál ústřední roli v politickém životě země, nezastával žádnou významnou funkci na vídeňském dvoře, o to intenzivněji se však zajímal o zvelebování vlastních statků, a s nimi nedílně spojené stavební a umělecké aktivity. S jistotou pravděpodobností se i tento obdivovatel francouzské kultury alespoň dílčím způsobem na vzniku sbírky podílel, případné prameny se však nedochovaly.

Nejstarší díla z buchlovické grafické sbírky jsou spojena s německými mistry 15. a 16. století. Práce Martina Schongauera, početný soubor dřevorezů a rytin Albrechta Dürera, tisky Albrechta Altdorfera či Lucase Cranacha st. náležejí k nejcennějším částem kolekce. Výrazná orientace na středoevropskou tvorbu je patrná i pro další období, o čemž svědčí například konvolut tisků Lucase, Wolfganga a Georga Christopfa Kiliana, několik prací příslušníků rodiny Sadelerů, pro 18. století pak signifikantní

Obr. 1. *Ex libris berchtoldovské knihovny na hradě Buchlově z alba vedut města Vicenzy, okolo 1880, MF SZ Buchlovice. Foto: Zdeňka Michalová, 2018.*

produkce úspěšných augsburských vydavatelství či třeba tvorba ve Vídni usazených bratří Schmutzerů a Antona Josepha Prennera. Značný zájem byl dále věnován italským pracím. Jejich kolekce postihuje období od 16. do 19. století. Ze starších tvůrců lze zmínit např. Marcantonio Raimondioho nebo Agostina Veneziana. Ze 17. století se dochovaly rozsáhlejší cykly od Salvatora Rosy či Stefana della Belly. Následující století je zastoupeno zejména vedutami, architektonickými tisky a do grafiky převedenými malbami Tiepolovými. Reprezentační je rovněž kolekce flámské a holandské grafiky zahrnující práce od Lucase van Leyden až po Rembrada van Rijn i s četnou suitou jeho kopistů. Dále jsou ve sbírce zastoupena díla francouzská a v menší míře taktéž anglická, zahrnující mytologické a galantní scény, žánry i krajinu. Početnou součást fondu tvoří autorisky, časově i kvalitativně nejednotný soubor portrétů významných osobností politického a kulturního života 17. až 19. století, orientovaný zejména na středoevropské prostředí. Jedním z charakteristických rysů buchlovické grafické sbírky je poměrně značný výskyt zeměpisných a architektonických témat. Přírodní i architektonické exteriéry, veduty, nákrasy budov a zahrad či práce přibližující jejich vybavení tvoří přibližně pětinu fondu. Nejobsáhlejší, tematicky a geograficky sevržený soubor tvoří grafická alba i jednotlivé tisky zachycující italské lokality.

Různorodost materiálů souvisela s úlohami, které sbírka pro své majitele v průběhu let plnila. Konvolut sice obsahuje díla předních autorů a do značné míry i poměrně výstižně mapuje „vývoj“ evropské grafické tvorby, v řadě případů však umělecká hodnota nepředstavovala hlavní motiv nákupu. Nemalá část kolekce plnila rovněž funkci didaktickou (zejména díla s historickými, genealogickými, přírodovědnými, geografickými a architektonickými náměty).

1

■ Poznámky

1 Ludmila Jůzová, Grafická sbírka státního zámku v Buchlovicích, *Památky a příroda* XIV, 1989, s. 539–543. Jednotlivé části sbírky pak byly několikrát v průběhu let vystaveny, viz *Grafika a kresby starých mistrů 16.–18. století* (kat. výst.), Oblastní galerie výtvarného umění v Gottwaldově 1962. – *Mistři grafiky. Katalog výstavy z grafické sbírky st. zámku v Buchlovicích* (kat. výst.), Uherské Hradiště 1964. – *Rembrandt – soubor grafiky* (kat. výst.), Oblastní galerie výtvarného umění v Gottwaldově 1967.

2 Rod Berchtoldů, pocházející z Tyrolska, se v českých zemích usadil v době třicetileté války. Roku 1628 koupil prezident dvorské komory Jakob Berchtold (1585–1641) panství Uherčice. V roce 1633 jej povýšil císař Ferdinand II. do stavu svobodných pánů, Jakob Berchtold přijal predikát z Uherčic, Vratěnina a Police. 19. července 1673 byl Jakobovým synům udělen hraběcí titul. Panství Buchlov, pod které Buchlovice patřily, získali Berchtoldové roku 1800. Viz Pavel Juřík, *Encyklopedie šlechtických rodů*, Praha 2014, s. 314–317.

3 Jůzová (pozn. 1), s. 539.

4 K výstavbě a historii zámku v Buchlovicích zejména: Jan Sedlák, *Buchlov a Buchlovice*, Brno 1993, s. 59–76. – Jiří Kroupa, *Problém Buchlovice, Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity – Řada uměnovědná (F) XLVI*, 1997, s. 31–48. – Michal Konečný, *Zámek Buchlovice*, Kroměříž 2015.

Až do začátku 20. století byla sbírka součástí buchlovické zámecké knihovny. Mnohá díla tak přirozeně tvořila vizuální doplněk k publikacím, které se v knihovně nacházely. Rovněž lze předpokládat uplatnění části tisků v „muzeu“ budovaném postupně na buchlovském hradě a zpřístupněném široké veřejnosti v polovině 19. století.

Berchtoldové a grafická sbírka

Prvním majitelem buchlovského panství z řady šlechtického rodu Berchtoldů byl Leopold I. (1759–1809).⁵ Majetek zdědil po své tetě Anežce Eleonoře Petřvaldské (1725–1800). Ještě předtím, než se na Buchlově a v Buchlovicích usadil, podnikl tento osvícenec a filantrop, diletuující přírodovědec a lékař studijní cestu po zemích Evropy, severní Afriky a Blízkého východu. Na svou sedmnáct let trvající „pout“ se vydal v září 1780, tehdy již byl úspěšným absolventem práv a filozofie na školách v Olomouci a ve Vídni. Jeho první kroky vedly do italského Terstu. V dalších letech pak procestoval všechna významná centra Apeninského poloostrova a následně pobýval mimo jiné rovněž ve Francii a v Anglii. Příležitostí k zakoupení uměleckých děl měl Leopold bezpochyby nemálo, případné nákupy však nejsou písemně doloženy. Právě cesty, které hraběte Berchtolda zavedly do uměleckých a kulturních center tehdejší Evropy, představovaly jednu z vítaných příležitostí k obohacení šlechtických knihoven a uměleckých sbírek, je tedy víc než pravděpodobné, že i on svůj dlouhodobý zahraniční pobyt v tomto ohledu využil.

Pokud nahlédneme do katalogu knihovního fondu buchlovického zámku sepsaného rok po návratu Leopolda Berchtolda z cest, najdeme v něm značné množství průvodců a děl (včetně těch doplněných bohatým grafickým doprovodem) věnovaných právě významným památkám evropských měst a metropolí, které Leopold Berchtold během let navštívil či v nich delší dobu pobýval.⁶ Velká skupina publikací byla vytištěna v Itálii kolem poloviny 18. století, případně nedlouho poté, a dá se tedy předpokládat, že jejich akvizice je spojena právě s Leopoldem. Mimo jiné je v seznamu uvedeno kompletní desetisvazkové vydání *Delle Magnificenze di Roma Antica e Moderna* Giuseppe Vasiho poprvé publikované v letech 1747–1761.⁷ Další práce zkoumaných italských vedutistů již v katalogu zaznamenány nejsou. Na jedné z posledních stran oddílu *F – Historici Gallici, Italici, Anglici, Hispanici* je pak zmiňován soubor římských rytin, počet ani složení tohoto konvolutu však nejsou blíže specifikovány.

V případě Leopoldova nevlastního bratra Bedřicha (1781–1876), botanika, lékaře a rov-

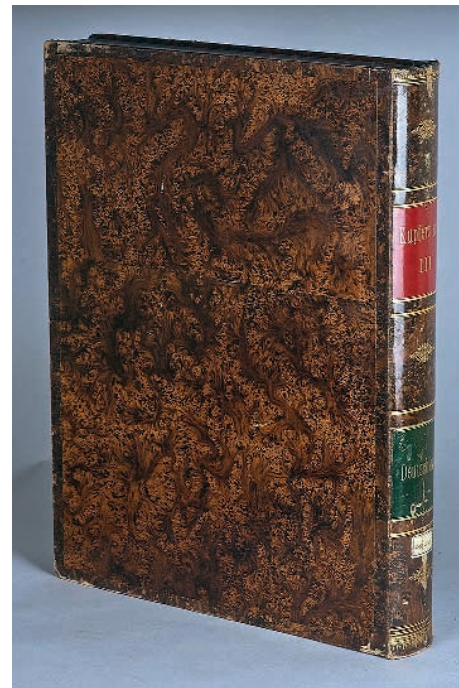
Obr. 2. *Kazeta na uložení listů grafické sbírky, MF SZ Buchlovce, inv. č. BC 14551. Foto: NPÚ, 2015.*

Obr. 3. *Nicolas van Aelst – Antonio Tempesta, prostranství před kostelem San Giovanni in Laterano, 1600, lept, MF SZ Buchlovce, inv. č. BC 4293. Reprofoto: NPÚ, 2015.*

něž cestovatele, máme přímo doloženo, že svým odkazem poměrně významně obohatil nejen knihovnu, ale i rodové sbírky, které byly následně jeho synovcem Zikmundem I. Berchtoldem (1799–1869) vystaveny a zpřístupněny na hradě Buchlově. Bedřichův přínos se však týkal spíše přírodovědné a etnografické oblasti. Zásadní rozšíření umělecké sbírky, včetně grafického fondu, lze předpokládat až ve druhé polovině 19. století. Postaral se o ně Zikmund II. (1834–1900), syn zakladatele buchlovského hradního muzea Zikmunda I., a následně Leopold II. (1863–1942). Z poslední třetiny 19. století a z počátku 20. století máme v zámecké knihovně dochovanou řadu aukčních katalogů. O tom, že Berchtoldové skutečně využívali aukce k obohacení grafické sbírky, svědčí například přípis na předsádce alba deseti pohledů na Vicenzu, které vytvořil Cristoforo dall'Acqua na počátku 60. let 18. století. Vedle ex libris (obr. 1) berchtoldovské knihovny je zde tužkou zaznamenáno, že Zikmund II. publikaci zakoupil 11. dubna 1881 na aukci vídeňského domu Löschera.⁸

Zikmund II., člen Moravského zemského sněmu a Říšské rady, pobýval převážně na Buchlovsku a ve Vídni. Aukce, případné nákupy ve vídeňských uměleckých domech pro něj představovaly nejjednodušší a patrně i nejvyužívanější prostředek k obohacení berchtoldovských sbírek. Jeho syn Leopold II. měl v tomto ohledu, zejména díky svému povolání, mnohem širší možnosti. Jakožto rakousko-uherský diplomat působil postupně v několika evropských zemích, dlouhodobě pobýval v Paříži, v Londýně a v Rusku. Mezi lety 1912 a 1915 zastával post ministra zahraničí. Cestování, a to nejen do míst spojených bezprostředně s jeho prací, tvořilo přirozenou součást života jeho rodiny. Jedním z oblíbených cílů se pro Berchtoldy stala právě Itálie. Se svou ženou Ferdinandou (Nandine) roz. Károlyi (1868–1955) zamířil Leopold II. na Apeninský poloostrov již během svatební cesty roku 1893. A v následujících letech se do tamních přímořských letovisk a kulturních center manželé vraceli i se svými syny.⁹

Zvýšený zájem o italskou architekturu a umění obecně je u Leopolda II. patrný také ze stavebních a interiérových úprav buchlovického zámku zahájených na přelomu 19. a 20. století. Neobarokní přestavba, která byla původně svěřena vídeňskému architektovi Othmarovi

2

3

■ Poznámky

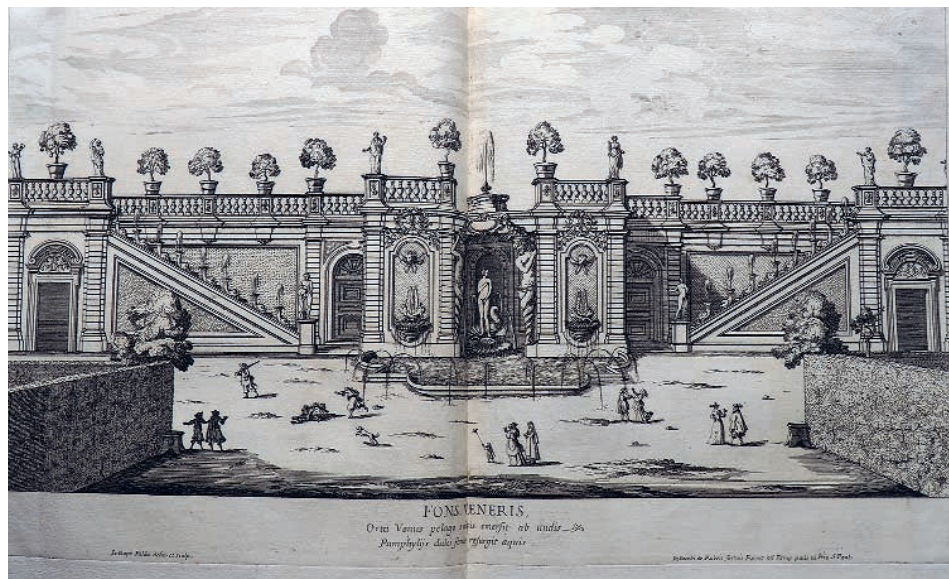
5 K životu Leopolda Berchtolda viz František Saleský Pluskal – Moravičanský, *Leopold Graf von Berchtold, der Menschenfreund*, Brünn 1859. – K cestám, které Leopold Berchtold během svého života podnikl, zejména Jitka Bartošová, *Zápisky z cest hraběte Leopolda Berchtolda 1780–1787* (diplomová práce), Katedra historie FF UPOL, Olomouc 2012. Sám Berchtold pak zkušenosti ze svých cest využil při sepsání příruček pro cestovatele. Jako první Berchtold publikoval *An Essay to direct and extend the inquiries of patriotic travellers*, London 1789, práce byla posléze přeložena do němčiny a francouzštiny. Následně vydal knihu *Versuch die Grenzen der Wohlthätigkeit gegen Menschen und Thiere zu erweitern*, Wien 1800.

6 Moravský zemský archiv v Brně (dále MZA), fond G138, kart. 27, inv. č. 180, nefol.

7 Dílo je ovšem v katalogu zapsáno pod variantním názvem *Monumenti Sagri E Profani Di Roma*.

8 Mobilární fond Státního zámku Buchlovce (dále MF SZ Buchlovce), inv. č. BC 5901–5910.

9 Viz Lucie Pešlová – Veronika Syslová, *Rodina Leopolda II. Berchtolda na cestách, Zprávy památkové péče LXXVII*, 2017, s. 63–73. – Eadem, *Rodina hraběte Leopolda II. Berchtolda na cestách*, Kroměříž 2018.

4

Leixnerovi von Grünberg (1874–1927) a následně k ní byl přizván uherskohradištský Dominik Fey (1863–1950), nepředstavovala jen modernizaci dvě století starého šlechtického sídla. Hrabě Berchtold chtěl prostřednictvím stavebních úprav zámek přiblížit podobě italských barokních vil. Motivaci lze spatřovat jak v rodové legendě o Buchlovicích jakožto svatebním daru Jana Dětricha Petřvaldského pro jeho manželku pocházející z italského rodu Colonna-Fels, Anežku Eleonoru, tak v osobních preferencích hraběte Leopolda II.¹⁰ Svůj záměr, vyslovený například v korespondenci s knížetem Marcantoniem Colonnou, navíc hrabě Berchtold podpořil četnými aktivitami. Intenzivně se zajímal o nákupy knih s tematikou italské vilové a zahradní architektury a rovněž udržoval kontakt s antikváři a starožitnictvími nacházejícími se na Apeninském poloostrově. Jedním z nich byl i v Římě usazený knihkupec C. Lang. V dopise z 16. dubna 1910 nabízí Leopoldu II. Berchtoldovi hned několik grafických alb s italskou vilovou a zahradní architekturou nacházejících se aktuálně v jeho antikvariátu: práci Giovannio Battisty Falda, album Charlese Perciera a Pierra Fontaina či publikaci Giuseppa Vasiho.¹¹ Lang věděl, že hrabě má o podobné publikace zájem, neboť si u něj již dříve dvě díla s touto tematikou zakoupil.¹²

Zmiňované úpravy buchlovického zámku z konce 19. a z počátku 20. století měly vliv rovněž na uložení grafické sbírky. Patrně v této době došlo k fyzickému rozdělení grafického a knihovního fondu. Leopold II. Berchtold vyčlenil pro početný grafický konvolut samostatnou místnost, do níž roku 1905 pořídil nový úložný systém.¹³ Rovněž při té příležitosti nechal soubor nově uspořádat Karlem Žádníkem (1847–1923). Tento hraběcí malíř, kopista

a domácí učitel kresby využil při systematizaci a uložení sbírky moderní metodologické postupy převzaté pravděpodobně z vídeňské Albertiny.¹⁴ Žádník navázal četné kontakty s vídeňským prostředím ještě v době svého studia na tamní Akademii výtvarných umění v 70. letech 19. století a dá se předpokládat, že styky s uměleckým centrem monarchie udržoval i nadále. Díla byla rozčleněna do několika skupin podle provenience na grafiku francouzskou, holandskou, italskou a německou. V rámci těchto oddílů pak byly jednotlivé tisky řazeny převážně abecedně podle jmen autorů (obr. 2). Pro lepší uchování a manipulaci byly samostatné listy adjustovány na kvalitní karton a překryty hedvábným papírem. Řada děl byla rovněž na velmi dobré úrovni restaurována. Značný rozsah fondu však znemožňoval takto důkladně zpracovat všechna díla. Opomenuty zůstaly především grafické práce a reprodukce z 19. století. Stejně tak některá alba, grafické publikace, materiál zejména kartografického charakteru a plány nebyly do zpracování zahrnuty. Manipulace se sbírkou a její nové uložení bezpochyby představovaly jedinečnou možnost vyhotovit rovněž podrobnější evidenci celého konvolutu, případně některé z jeho částí, k tomu však nedošlo.

V prostorách, jež byly pro sbírku vyčleněny a upraveny na počátku 20. století, se soubor nachází dodnes. Některá z děl jsou doposud uložena v dobových kazetách z druhé poloviny 19. století a z počátku století následujícího. Na celistvost kolekce neměly přílišný vliv ani nepříznivé dějinné události 20. století. Již ve 20. letech 20. století, kdy byla projednávána možnost vyvlastnění Berchtoldova majetku z důvodu úzkého propojení hraběte s nejvyššími posty zaniklé habsburské monarchie, ne-

Obr. 4. Giovanni Battista Falda, *Fons Veneris, zahrada Villy Pamphilií, druhá polovina 17. století, lept, MF SZ Buchlovice, inv. č. BC 5478. Foto: Zdeňka Michalová, 2018.*

chal Leopold II. patrně tajně odvézt z Buchlovic některé kusy mobiliáře a uměleckého vybavení do Vídně a na zámek Pereszyne.¹⁵ Tato akce se však grafické sbírky nedotkla. Na původním místě kolekce přečkala i období 2. světové války a zestátnění berchtoldského majetku na základě Benešových dekretů.

Italské barokní veduty z buchlovické sbírky

Grafický žánr veduty získal v průběhu 18. století mimořádnou oblibu. Tomuto specifickému druhu umělecké práce se hojně věnovali jak všestranně zaměření tvůrci, tak i úzce profilovaní specialisté, náplní jejichž výtvarné produkce bylo především vyobrazení architektonických exteriérů i interiérů. Pro obě skupiny umělců věnujících se vytváření vedut šlo o vcelku jistý a stabilní zdroj příjmů. Vysoká poptávka po pohledech na antické i moderní památky Říma, ale i dalších italských měst souvisela s velkým rozvojem cestování, kdy rostoucí počet evropských cestovatelů ze záalpské Evropy směřoval na jih a samostatné pohledy na města a jejich památky či celá svázaná alba se staly žádaným suvenýrem. Množství barokních vedut se takto stalo součástí řady šlechtických sbírek na našem území. Žánr veduty však neztrácel na oblibě ani v 19. století, kdy rozvoj grafických technik umožnil snadnější reprodukovatelnost obrazu, stále se však objevovala i nová vydání s výběry oblíbených barokních vedut. S ohledem na skutečně mimořádnou oblibu tohoto žánru mezi cestovateli a sběrateli v řadách šlechty se v mobiliárních fondech

■ Poznámky

10 Rod Colonna-Fels sice původně pocházel z Itálie, ale již od 70. let 16. století sídlil ve střední Evropě, samotná Anežka Eleonora se pak narodila roku 1672 ve Slezsku. Rovněž vystavěný objekt neodpovídal architektonickému typu vhodnému pro vrchnostenský zámek, viz Kroupa (pozn. 4), s. 35.

11 Giovanni Battista Falda, *Li Giardini di Roma con le loro piante alzate e vedute in prospettiva*, Roma 1683 (pozdější tisk z 19. století). – Charles Percier – Pierre Fontaine, *Choix des plus célèbres maisons de plaisance de Rome et de ses environs*, Paris 1809. – Giuseppe Vasi, *Il celebre Palazzo di Caprarola fatto edificare dal Card Al Farnese l'anno 1547*, Roma 1746.

12 MZA, fond G138, kart. 142, inv. č. 484, f. 248. – Kroupa (pozn. 4), s. 44–45.

13 MZA, fond G138, kart. 142, inv. č. 484, f. 16–17.

14 Jůzová (pozn. 1), s. 540.

15 Konečný (pozn. 4), s. 53.

5

6

správaných Národním památkovým ústavem nacházejí tisíce barokních vedut, ať už jako jednotliviny, alba nebo systematicky budované soubory. Příkladem takového uceleného souboru je právě sbírka, která je součástí mobiliárního fondu zámku Buchlovice.

Buchlovická grafická sbírka obsahuje přes tisícovku inventárních jednotek popsaných jako architektonický exteriér nebo veduta. Tato obsáhlá podmnožina pak v sobě zahrnuje žánr raně novověké veduty ve velké šíři, na níž lze dobře vysledovat proměny přístupu k vyobrazení měst v období největšího rozkvětu. Vzhledem k výše popsanému zaměření sběratelů z rodu Berchtoldů jsou nejvíce zastoupena vyobrazení italských lokalit v čele s Římem. Nejstarší italské veduty ve sbírce reprezentují pozdně renesanční díla spojená se jménem flámského rytce a vydavatele Nicolase van Aelst (1526–1613), jenž patřil k početné skupině nizozemských grafiků působících ve druhé polovině 16. století v Římě.¹⁶ Z jeho dílny vyšla řada pohledů na starověké i soudobé památky Věčného města a také ilustrace dobových událostí. V několika souborech vyobrazil hlavní římské poutní kostely označené obelisky za pontifikátu Sixta V. a tato díla se pak stávala součástí atlasů nebo alb, která si návštěvníci Říma dávali individuálně svazovat z jednotlivých grafických listů.¹⁷ V buchlovické sbírce jsou uchovány dvě grafiky z roku 1600, u nichž figuruje Nicolas van Aelst jako vydavatel: pohled na chrám sv. Petra s drobnou figurální stafází a pohled na lateránskou baziliku sv. Jana s davem poutníků, který graficky zpracoval původem florentský malíř a rytec Antonio Tempesta (1555–1630).¹⁸ Obě grafiky se vyznačují určitou plochostí, bez výrazných světelných efektů a prokreslených stínů, na rozdíl od vedut vznikajících ve druhé polovině 17. a v 18. století (obr. 3).

Vedle raných vedut spojených s činností Nicolase van Aelst obsahuje sbírka také dílo Giovanniho Battisty Faldy (1643–1678), kartografa

a vedutisty, jenž úzce spolupracoval s významným vydavatelstvím Giovanniho Giacoma de Rossi (1627–1691)¹⁹ a systematicky mapoval antické i moderní římské památky. Právě na jeho dílo pozdější římské vedutistě navazovali. Faldově pozornosti se těšilo také soudobé zahradní umění – vytvořil cyklus grafických listů zahrad u římských předměstských vil a sérii zachycujících fontány v Římě a další zahradní sochařské dekorace. Nepočtená, ale reprezentativní ukázka Faldovy práce s tematikou zahrad a zahradního umění je součástí v Buchlovicích uloženého alba věnovaného zahradám Villy Pamphili.²⁰ Pro publikaci prezentující proslulou stavbu a zahradu, dedikovanou Camillu Pamphili (1622–1666), Falda vytvořil situační plán rozsáhlé zahrady, patrně také perspektivní pohledy na vilu s jejím blízkým okolím a vyobrazení několika fontán (obr. 4).²¹

Drtivá většina v Buchlovicích uložených italských vedut vznikla v 18. století a je spojena s autorstvím dvou předních osobností barokní grafiky. Nejvýraznějšími vedutisty města Říma jsou v období vůbec největšího rozvoje žánru bezpochyby Giuseppe Vasi (1710–1782) a Giovanni Battista Piranesi (1720–1778). O deset let starší sicilský rodák Giuseppe Vasi v Římě působil od roku 1736;²² původem Benátčan Giovanni Battista Piranesi pobýval ve Věčném městě od roku 1740 a trvale se zde usadil roku 1747. Řada životopisců se zabývala jejich vzájemným pracovním vztahem, přičemž v největším bádání se upouští od dlouho zažité představy, že šlo o vztah učitel–žák. S ohledem na určité rozdíly v jejich technice leptu současní badatelé spíše uvažují o jejich spolupráci v rámci dílny na počátku Piranesiho kariéry.²³

■ Poznámky

¹⁶ Gert Jan van der Sman, Dutch and Flemish Printmakers in Rome 1565–1600, *Print Quarterly* XXII, 2005, č. 3, s. 263. – Michael Bury, *Infringing Privileges and Copying*

Obr. 5. Giuseppe Vasi, *klášter San Lorenzo in Panisperna*, 1786, lept, MF SZ Buchlovice, inv. č. BC 5711. Foto: Zdeňka Michalová, 2018.

Obr. 6. Giuseppe Vasi, *prostranství před Palazzo Pontificio sul Quirinale*, 1786, lept, MF SZ Buchlovice, inv. č. BC 5622. Foto: Zdeňka Michalová, 2018.

in Rome, *Print Quarterly* XXII, 2005, č. 2, s. 133–134.

¹⁷ Pro alba vznikající tímto způsobem vyšel v roce 1570 v Římě i titulní list *Spaeculum Romanae Magnificentiae* vydaný Antoniem Lafrerim, jenž hojně tvořil a publikoval mapy a veduty. V několika sbírkách s tímto titulním listem se objevily i Aelstovy veduty; viz Bates Lowry, *Notes on Spaeculum Romanae Magnificentiae and Related Publications*, *The Art Bulletin* XXXIV, 1952, č. 1, s. 49–50.

¹⁸ MF SZ Buchlovice, inv. č. BC 4392–4393.

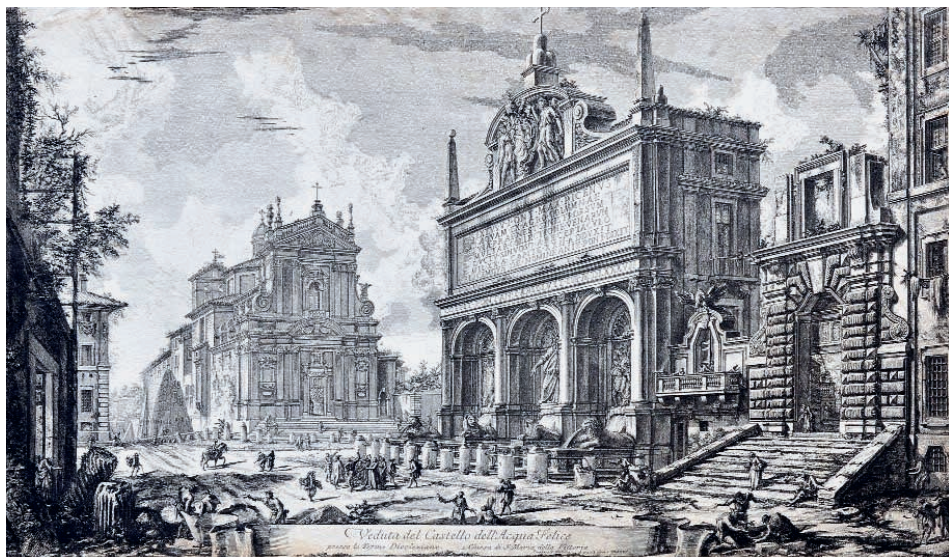
¹⁹ Rossiho vydavatelství se v polovině 17. století vypracovalo na nejvýznamnější firmu svého druhu v Římě, která kontinuálně pod různými názvy fungovala ještě v první polovině 20. století. V současnosti odkaz vydavatelství spravuje Calcografia Nazionale v Římě, kde je uložena mimořádně rozsáhlá sbírka barokních tisků a především grafických matric Giuseppa Vasiho, Giovanniho Battisty Piranesiho, Giambattisty Nolliho a dalších autorů, viz Ian Verstegen – Alan Ceen, *Giambattista Nolli and Rome: Mapping the City before and after Pianta Grande*, Rome 2014, s. 9.

²⁰ Giovanni Battista Falda – Dominique Barière, *Villa Pamphilia, eiusque palatium, cum suis prospectibus, statuae, fontes, vivaria, theatra, areolae, plantarum, viarumque ordines, cum eiusdem villae absoluta delineatione*, Giovanni Giacomo de Rossi: Roma, bez datace.

²¹ MF SZ Buchlovice, inv. č. BC 5473, BC 5478, BC 5553–5554.

²² Susan M. Dixon, Vasi, Piranesi, and the Accademia degli Arcadi: Toward a Definition of Arcadianism in the Visual Arts, in: Kimberly Bowes (ed.), *Memoirs of the American Academy in Rome*, vol. 61 (2016), Michigan 2017, s. 227.

²³ Blanka Kubíková, Piranesi vedutista, in: eadem (ed.), *Giovanni Battista Piranesi* (kat. výst.), Praha 2014, s. 54, zde zejména pozn. 7. – Srov. rovněž Myra Nan Rosenfeld, *Pitoresque to Sublime: Piranesi's Stylistic and Technical*

7

8

Zcela zásadním počinem v oblasti italské produkce vedut bylo postupné vydávání Vasiho díla *Magnificenze di Roma antica e moderna*, jež vycházelo v letech 1747–1761. Vasiho způsob práce se vyznačuje uměřeným přístupem k vyobrazení barokního města. Jeho pohledy na architekturu jsou koncipovány s prostorovým odstupem, který umožňuje zasadit stavbu do okolního urbanistického kontextu bez výraznějších perspektivních zkratk. Doplnění městských pohledů o drobnou figurální stafáž pak ve Vasiho vedutách vytváří atmosféru poklidné každodennosti (obr. 5).

Vasi přistoupil k zobrazení urbanisticky komplikovaného města takřka vědeckým způsobem, kdy pro jednotlivé části desetidílného kompendia obsahujícího na dvě stovky vedut zvolil funkční typologii vyobrazených staveb. V průběhu patnácti let vyšly svazky mapující opevnění a vstupní brány, velká náměstí, hlavní baziliky a starobylé chrámy, městské paláce

a významné ulice, mosty a budovy u řeky Tibery, mužské a ženské kláštery, špitály a předměstské vily se zahradami. Vedle systému typologie je Vasiho počín novátorský rovněž v šíři spektra zastoupených staveb od světských i církevních reprezentativních budov po nezbytný městský inventář zahrnující především funkční stavby, jako jsou obranné zdi či špitály.²⁴ Tento desetidílný konvolut je zaznamenán v inventáři buchlovské knihovny, nicméně v grafické sbírce na Buchlovicích se dochovalo souborné vydání ve dvou svazcích, které bylo publikováno až po Vasiho smrti, v roce 1786 pod názvem *Raccolta delle più belle vedute antiche, e moderne di Roma*.²⁵

Ze dvou alb Vasiho vedut na Buchlovicích by bylo možno vybrat řadu příkladů, které ilustrují neustálou proměnu živoucího města zachyceného v období barokního stavebního rozkvětu. Jedna ukázka však dobře dokládá i praxi grafických dílen, v rámci níž byly při proměně města

Obr. 7. Giovanni Battista Piranesi, fontána Acqua Felice, lept, MF SZ Buchlovce, inv. č. BC 399. Reprofoto: NPÚ, 2015.

Obr. 8. Giovanni Battista Piranesi, Palazzo Barberini, lept, MF SZ Buchlovce, inv. č. BC 4281. Reprofoto: NPÚ, 2015.

někdy starší matrice upravovány či aktualizovány. Jde o Vasiho vyobrazení náměstí s papežským palácem na Kvirinálu, které poprvé vyšlo v roce 1754 ve čtvrtém svazku *Magnificenze di Roma antica e moderna*. Veduta zobrazuje prostor náměstí vymezený bočním průčelím papežského paláce a hlavní fasádou Palazzo della Consulta. Naproti vstupu do papežského paláce je situována fontána s monumentálními sochami mytologických hrdinů Kastóra, Polluxe a jejich koní. V roce 1786 dal papež Pius VI. ke kašně nainstalovat zrestaurovaný obelisk, jenž je v mírně pozměněné pozici součástí náměstí dodnes.²⁶ Vyobrazení náměstí v souborném vydání Vasiho vedut z roku 1786 se shoduje s verzí poprvé vydanou roku 1754, v roce instalace obelisku tedy nebyla ještě zásadní změna zaznamenána. Zřejmě nedlouho poté však došlo k velmi výrazné úpravě matrice, kdy byl doplněn obelisk, a na pozdějších Vasiho tisících vedut s papežským palácem datovaných do 19. století se už objevuje nová dominanta prostranství v podobě obelisku (obr. 6).²⁷

Grafické dílo Giovannioho Battisty Piranesiho je v Buchlovicích zastoupeno dvaadvaceti inventárními jednotkami (obr. 7).²⁸ Jde o velkoformátové veduty a titulní list z cyklu *Vedute di Roma*, na němž Piranesi kontinuálně pracoval po celou dobu své aktivní umělecké kariéry,²⁹

■ Poznámky

Development from 1740 to 1761, in: Fabio Barry – Heather H. Minor – Mario Bevilacqua (edd.), *The Serpent and the Stylus: Essays on G. B. Piranesi*, Michigan 2006, s. 55.

²⁴ Dixon (pozn. 22), s. 234.

²⁵ MF SZ Buchlovce, inv. č. BC 4392 až 4393, BC 5556 až 5798.

²⁶ Bob Brier, *Cleopatra's Needles: The Lost Obelisks of Egypt*, London – New York 2016, s. 44. Pamětní nápis na soklu obelisku odkazuje k úpravě provedené roku 1818 za pontifikátu Pia VII.

²⁷ Pro příklad pozdějšího otisku s doplněným obeliskem viz např. exemplář z knihovny Stanfordovy univerzity, <https://exhibits.stanford.edu/lanciani/catalog/pt403tg7478>, vyhledáno 1. 9. 2018.

²⁸ MF SZ Buchlovce, inv. č. BC 390, BC 302–405, BC 4263, BC 4281, BC 4388–490, BC 7839, BC 7841.

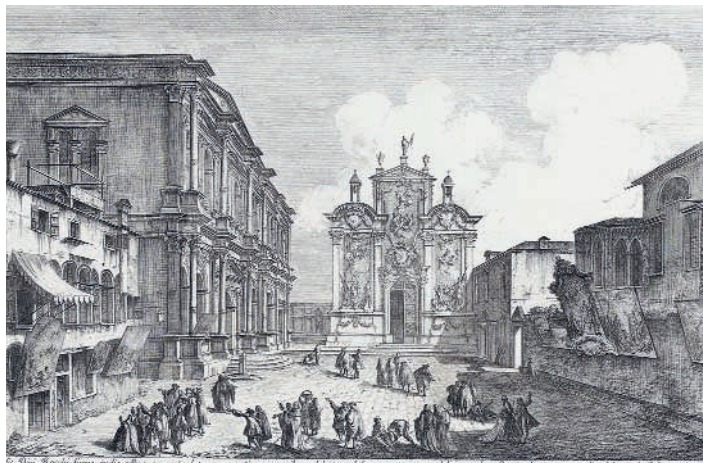
²⁹ Celkově Piranesi vytvořil 137 vedut. K Piranesiho grafickému dílu se vztahuje velmi rozsáhlá literatura, k vedutám srov. např. John Wilton-Ely, *Giovanni Battista Piranesi. Vision und Werk*, München 1988, s. 25–47. – Luigi Fiacci,

9

Obr. 9. Michele Marieschi, *Ponte di Rialto*, lept, 70. léta 18. století, MF SZ Buchlovice, inv. č. BC 4369. Reprofoto: NPÚ, 2015.

Obr. 10. Michele Marieschi, *kostel San Rocco*, lept, 70. léta 18. století, MF SZ Buchlovice, inv. č. BC 4379. Reprofoto: NPÚ, 2015.

10

a mapu Říma s Martovým polem, tzv. *Pianta di Roma e del Campo Marzio*, která soubor římských vedut doplňuje.³⁰ Mapa se datuje do roku 1774, nicméně buchlovický exemplář je pozdější verzí, k níž byly přidány popisky dalších dvou stovek římských pamětihodností.³¹ Soubor vedut obsahuje několik příkladů z Piranesiho raného období, které vznikaly patrně už v polovině 40. let 18. století a mezi něž patří vyobrazení lateránské baziliky. Rané práce bývají srovnávány s Faldovými či Vasiho díly, která jsou tvořena v tradičních kompozičních schématech, kdy jsou stavby prezentovány v širším okolním kontextu. Stejně tak jde o tradiční témata nejdůležitějších památek vyhledávaných návštěvníky města.³² V pozdějších Piranesiho pracích lze pozorovat proměnu stylu, která se projevuje v dramatictější užití perspektivy, kdy stavby zobrazované z výrazného podhledu působí jako větší a v kombinaci s figurální stafáží získávají vyobrazení na dynamice. Zároveň je celkové pojetí Piranesiho grafik charakterizováno jako malířské, což jej odlišuje od tradičnějších předchůdců a bylo jedním z klíčů k úspěchu na trhu.³³ Z pozdějších prací zastoupených ve sbírce lze jmenovat několik pohledů do interiérů, jako předsálí Pantheonu či pohled do baziliky sv. Petra, z výrazně perspektivně pojatých exteriérů pak Palazzo Odescalchi a Palazzo Barberini (obr. 8). Samotná datace Piranesiho vedut představuje velké badatelské úskalí, protože autor datoval z celého souboru jen jediný tisk a později vydaný katalog děl není zcela spolehlivým zdrojem.³⁴ Buchlovický

exempláře Piranesiho grafik však zřejmě tvoří pozdější otisky z doby okolo roku 1800.

Z pohledů na další italská města v buchlovické sbírce vyniká kompletní album jednadvaacetí vedut Benátek Michela Marieschiho (1710–1743), který se ve své době stal výrazným konkurentem mnohem proslulejšího benátského vedutisty Giovanniho Antonia Canala zvaného Canaletto (1697–1768).³⁵ Slibně se rozvíjející Marieschiho kariéru však ukončila předčasná smrt. Marieschi se věnoval především malbě vedut, vytvářel též velmi oblíbená capriccia a architektonické fantazie. Ve svých vedutách zachytil v celkových pohledech jak reprezentativní světské a církevní stavby v čele s dóžecím palácem na náměstí sv. Marka, tak i malebná zákoutí benátských kanálů s velmi živě pojatou figurální stafáží, ilustrující městskou každodennost, kde se významné stavby nacházejí nenápadně v pozadí (obr. 9–10). Právě živost Marieschiho vyobrazení města jej odlišuje od výrazně uměřeněji působících Canalettových vedut vzniklých v přibližně stejné době.

Řadu svých obrazů Benátek Marieschi postupně převedl do grafiky a souborně vydal. Velmi úspěšné album benátských vedut nazvané *Magnificentiores selectioresque urbis Venetiarum prospectus*³⁶ poprvé publikoval v roce 1741, kdy na vydání získal privilegium.³⁷ Do konce 18. století se album objevilo patrně v šesti verzích, které se liší v několika detailech: na matricích se postupně objevila pořadová čísla, měnila se jména vydavatelů a postupně také došlo k úpravám samotných vyobrazení, kdy byl například zvýšen kontrast mezi světlými a stíny.³⁸ Na základě těchto drobných odlišností je možné dospět k přesnější dataci Marieschiho alba v Buchlovicích, které na titulním listu nese jako všechna ostatní vydání z 18. století rok 1741. Buchlovický exemplář mohl být vytištěn nejdříve v 70. letech 18. sto-

letí, kdy se kolekce matric z rodinného dědictví Marieschiho dcery Elisabetty dostala k profesionálnímu vydavateli, který desky opatřil pořadovými čísly v levém dolním rohu. Zároveň jde o stav před rokem 1786, kdy soubor desek získal vydavatel Giuseppe Wagner, jenž do frontispisu přidal své jméno.³⁹

Zatímco Řím a Benátky se těšily pozornosti mnoha autorů po dlouhou dobu, některá města měla v období největšího rozvoje žánru

■ Poznámky

Giovanni Battista Piranesi: *The Complete Etchings*, Köln 2000, s. 781–782. – Roberta Battaglia, A First Collection of the Vedute di Roma: Some New Elements on the States, in: Fabio Barry – Heather H. Minor – Mario Bevilacqua (edd.), *The Serpent and the Stylus: Essays on G. B. Piranesi*, Michigan Press 2006, s. 93–119.

³⁰ MF SZ Buchlovice, inv. č. BC 393–395. Fiacci (pozn. 28), s. 558.

³¹ DL [Dalibor Lešovský], *Pianta di Roma e del Campo Marzio* – Mapa Říma a Martova pole, in: Blanka Kubíková (ed.), *Giovanni Battista Piranesi* (kat. výst.), Praha 2014, s. 252.

³² Kubíková (pozn. 23), s. 60–61.

³³ Ibidem, s. 58.

³⁴ Ibidem, s. 62.

³⁵ Joseph Gluckstein Links, Canaletto: A Biographical Sketch, in: Katharine Baether – Joseph Gluckstein Links (edd.), *Canaletto* (kat. výst.), New York 1989, s. 9–10.

³⁶ MF SZ Buchlovice, inv. č. BC 4368–4387, BC 5876.

³⁷ Federico Montecuccoli degli Erri – Filippo Pedrocco, *Michele Marieschi. La vita, l'ambiente, l'opera*, Milano 1999, s. 116.

³⁸ Peter Dreyer, *Vedute, architektonisches Capriccio und Landschaft in der venezianischen Graphik des 18. Jahrhunderts* (kat. výst.), Berlin 1985, s. 46–47.

³⁹ Montecuccoli degli Erri – Pedrocco (pozn. 37), s. 145. – Dario Succi, *Le incisioni di Michele Marieschi 1710–1743. Vedutista veneziano con un'acquaforte inedita* (kat. výst.), Padova 1981, s. 23.

11

12

v 18. století jen jednoho výraznějšího vedutistu. To je případ severoitalské Vicenzy a rytce Cristofora dall'Acqua (1734–1787), který vytvořil v 60. letech 18. století již výše zmíněné album obsahující dvanáct pohledů na významné stavby jeho rodného města. Buchlovické album vedut Vicenzy neobsahuje žádné údaje o vydavateli, jedná se však o kompletní soubor, jenž je vcelku vzácný.⁴⁰ Veduty Vicenzy jsou koncipovány jako široké pohledy do ulic a na prostranství města, jemuž dominují manýristické stavby Andrey Palladia. Jako pozoruhodný kontrast s vyobrazením klasicizující architektury pak působí rokokové orámování vedut, jímž dall'Acqua své pohledy ozvláštnil (obr. 11–12).

Obsáhlý konvolut italských vedut na zámku v Buchlovicích ve své pestrosti velmi ilustrativně dokumentuje proměnu tohoto specifického

grafického žánru v průběhu 17. a 18. století a zároveň představuje reprezentativní ukázkou práce význačných osobností barokní grafiky. Sbírka obsahuje jak příklady pozdně renesančních grafik z okruhu Nizozemců působících v Římě, tak i díla specialistů v oboru veduty, jako byli Giovanni Battista Falda a Giuseppe Vasi, kteří položili silné základy způsobu zobrazování nejdůležitějších témat, jimiž byly hlavní návštěvnícké cíle Věčného města. Z hlediska umělecké kvality představují nejzajímavější díla římské grafiky Giovanniho Battisty Piranesiho a pohledy na Benátky Michela Marieschiho, které v rámci buchlovické sbírky reprezentují vrcholný rozvoj žánru.

Díky sběratelskému zájmu několika generací Berchtoldů vznikla v Buchlovicích velmi barvitá kolekce vedut. Přesné okolnosti jednotlivých akvizic do sbírky však bylo možné odhalit jen

Obr. 11. Cristoforo dall'Acqua, Palazzo Chiericati ve Vicenze, lept, MF SZ Buchlovice, inv. č. BC 5904. Foto: Zdeňka Michalová, 2018.

Obr. 12. Cristoforo dall'Acqua, Porta del Castello ve Vicenze, lept, MF SZ Buchlovice, inv. č. BC 5905. Foto: Zdeňka Michalová, 2018.

v omezeném rozsahu, do té míry, jak to umožnil archivní materiál. Přesto patří sběratelské aktivity Berchtoldů k těm případům, kdy lze alespoň částečně rekonstruovat kontakty s aukčními domy či starožitníky, poodhalit způsob a také přibližně určit období nákupů do sbírky. Vedle sondy do vkusu a zájmu sběratelů ale detailní práce s jednotlivými alby a grafickými listy ukazuje na specifické problémy, které mohou nastat při zpracovávání grafických vedut v současné evidenci mobiliárních fondů. Jejich mimořádná obliba v 18. a 19. století vedla ke stále novým edicím, z čehož mohou plynout především obtíže s časovým určením. Ani pevné vřazení na titulním listu alba nemusí znamenat přesnou dataci díla, jak ukazuje Marieschiho album, a rozlišení různých vydání velmi rozšířených, avšak nedatovaných prací, jako jsou Piranesiho veduty, je bez specializovaného studia a pečlivého srovnávání variant listu velmi obtížné. Řada grafických listů je tedy v evidenci časově určena jen rámcově a pro podrobnější zpracování bude potřeba dalšího studia. Z toho důvodu je nezbytné, aby byly významné grafické soubory, které reprezentuje právě buchlovická sbírka, co nejvíce zpřístupňovány i širší odborné veřejnosti.

Článek vznikl v rámci výzkumného úkolu cíle Výzkum, dokumentace a prezentace movitého kulturního dědictví, financovaného z institucionální podpory Ministerstva kultury dlouhodobého rozvoje výzkumné organizace NPÚ (DKRVO).

■ Poznámky

40 MF SZ Buchlovice, inv. č. BC 591–5912.